

Uvod

Zakaj samskost ni problem?

S katere koli strani pogledamo, je samskost v naši družbi obravnavana kot problem. Zaradi vesplošnega, a ne dokazanega prepričanja, da se število samskih veča, naj bi bil ta problem tudi iz dneva v dan večji. V medijih, različnih strokah in znanostih se odvijajo debate, ali današnja samskost ni dokaz za širjenje patološkega narcizma, egoizma in individualizma v družbi. Najbolj fanatični zagovorniki »tradicionalne družine« (pa ne le oni) celo menijo, da »neodgovorni življenjski stili«, med katere prištevajo tudi samskost, ogrožajo obstoj družine, naroda in civilizacije same. Popularna medijska produkcija sicer nakazuje, da je samskost lahko tudi dosežek emancipacije, osebne avtonomije in svobode, a hkrati samske reproducira kot »japije« osredičene na prosti čas, kariero in seks ter s tem potrjuje fantazme tradicionalistov. Razen tega, da je samskost konstruirana kot (protidružbena) izbira, se samski zaradi tega, ker »niso hoteli« ali »bili zmožni« ustvariti partnersko zvezo ali družino, ljudem, pa tudi sami sebi, smilijo. Za mnoge je samskost povezana z globokimi osebnimi stiskami, občutki neuspeha in izključenosti, ki jih ne moremo zavreči le kot rezultat družbene stigmatizacije, saj lahko izhajajo iz iskrene želje, da bi potrebo po ljubezni in varnosti zadovoljili znotraj dolgotrajne partnerske zveze.

Če zanemarimo iracionalne in esencialistične argumentacije in sprejmemo, da je osnovne človekove potrebe mogoče zadovoljevati tudi zunaj prevladujoče konvencije, lahko zelo hitro ugotovimo, da od »problema« pri samskosti ostane bolj malo. Razen seveda, če nismo prepričani, da sta partnerska zveza in heteroseksualna jedrna družina edini naravni ali vsaj večvredni obliki človeškega bivanja. Sam zagovarjam stališče, da je samskost enako legitimna oblika življenja kot vse druge. Pripisovanje sebičnosti in neodgovornosti samskim, kakor tudi porivanje samskih v vlogo žrtev zato razumem kot diskriminacijo. Še posebej me zanima do sedaj v glavnem spre-

gledan vidik samskosti, to je vprašanje možnosti in pravic, ki jih imajo danes posamezniki in posameznice pri zastavljanju življenjskih poti. Mislim predvsem na pravice do zasebnega življenja, nediskriminatornega obravnavanja, svobodne izbire partnerja ali partnerice, civilne poroke, razveze, svobodnega odločanja o rojstvu otrok, pravne zaščite zunajzakonskih skupnosti itd. V prepričanju, da je samskost nekaj nezaželenega, pozabljam, da ima ta zgodba tudi pozitivni vidik širjenja državljskih pravic, ki niso bile samoumevne od nekdaj in tudi danes niso v številnih, tudi zahodnih družbah.

Tako kot v družbi imajo samski in samskost obrobni položaj tudi v sociologiji. Medtem ko je raziskovanje družine zelo razširjeno in zavzema posebno strokovno polje (sociologija družine), je bistveno manj pozornosti usmerjene na nedružinske življenjske stile in skoraj nič na samskost. V tujini se je interes za raziskovanje samskosti opazno povečal po letu 1990, pri nas pa 10 let kasneje, ko se je povečalo število diplomskih del, ki tematizirajo samsko življenje. Vendar v Sloveniji še nimamo znanstvene monografije, ki bi se ukvarjala s samskostjo, redke pa so tudi drugod. Ob tem pogostost omenjanja samskosti v javnem diskurzu in hkratna prevlada klišejev kar kličejo po sociološkem opazovanju realnih življenjskih potekov in položajev samskih. To je tudi namen te monografije. V središče postavljam samske in ne družine, kar je glede na dosedanjo raziskovalno prakso sociološki eksperiment sam po sebi. Mnogokrat to ni bilo povsem mogoče, ker večina socioloških teorij, ki obravnavajo zasebno življenje, največ pozornosti namenja družini. Pri tem je, četudi ni izrečena, predpostavka »družina je osnovna celica družbe« še precej živa, kar je problematično predvsem zato, ker se preko znanosti utrjuje stigmatizacija nedružinskih življenjskih stilov. Osnovna celica družbe sta vedno bila in sta posameznik oz. posameznica.

Ko govorim o samskih, mislim na ljudi, ki niso v partnerski zvezi, ne glede na druge okoliščine in izkušnje, npr. ali živijo v enočlanskem gospodinjstvu, imajo otroke, so bili kdaj poročeni, si želijo partnerske zveze itd. Predvsem je pomembno, da se kot samski identificirajo sami. Samskosti, kakor tudi (resne) partnerske zveze, namreč ne moremo povsem enostavno definirati, saj definicija ni odvisna le od družbenega, temveč tudi individualnega razumevanja. Medtem ko država za priznanje partnerske skupnosti postavlja dokaj rigidne kriterije, je za nekatere samskosti konec, ko zveza traja določeno obdobje, za druge resna partnerska zveza pomeni življenje v skupnem gospodinjstvu, tretji se zanašajo izključno na to, kar čutijo, četrti pravijo, da so samski, vendar imajo redne intimne partnerje in partnerice ...

Samski so torej raznolika skupina z raznolikimi življenjskimi stili in življenjskimi predstavami.

Upoštevajoč pravkar navedene predpostavke v tej monografiji analiziram, kako so se skozi moderno zgodovino spreminjali ekonomski, družbeni, kulturni in individualni konteksti samskosti, kako se je spreminjal položaj samskih in kako samski živijo in razmišljajo danes. Samskost raziskujem v povezavi s procesi modernizacije zahodnih družb, zlasti slovenske. Pri tem odpiram tudi vprašanje, kdaj lahko samskost opredelimo kot življenjski stil oz. poenostavljeno rečeno, kaj je značilno za samskost in samske po izbiri. Da bi odgovoril na ta vprašanja, uporabljam različne vire, od socioloških in drugih teorij in raziskav, do statističnih podatkov, anket javnega mnenja, diskurza katoliške cerkve, političnega diskurza, primerov iz literature ter medijske, filmske in televizijske produkcije. Ker je na voljo malo zanesljivih empiričnih podatkov o samskih, ki bi temeljili na definiciji samskosti, kot jo uporabljam sam, posebej izpostavljam rezultate empirične raziskave, s katero sem leta 2012 zajel 833 samskih ljudi, ki so odgovarjali na anketo, ter 17, ki so sodelovali v intervjujih.

V prvem delu knjige skušam vzpostaviti teoretski okvir za raziskovanje samskosti. Izhajam iz teorij reflektivne modernizacije in njihovih kritik. S pomočjo individualizacijske teze Ulricha Becka in Elisabeth Beck-Gernsheim odpiram vprašanja družbenih in ekonomskih pogojev, ki omogočajo ali spodbujajo individualizacijo v pozni moderni, medtem ko s pomočjo Giddensove teze o preobrazbi intimnosti prepričujem, kako ljudje danes ravna v odnosih ter kako razumejo ljubezen in spolnost (Beck, 2001; Beck in Beck-Gernsheim, 1999, 2002; Giddens 1991, 2000). Obe tezi ugotavljata, da se posamezniki in posameznice v pozni moderni osvobajajo zgodovinskih form prve moderne – razreda, sloja, družine in spolnih vlog – ter da narašča diapazon izbir, ki jih imamo na voljo. Vendar kritike opozarjajo, da individualni položaji in oblikovanje življenjskih stilov niso toliko izločeni iz ekonomskih, družbenih in kulturnih pogojev in razmerij moči, kot pravijo Beck, Beck-Gernsheim in Giddens, ter da moramo razen tega upoštevati tudi prehajanje potrošniške logike v zasebna življenja, delovanje kulturnih tradicij in ločevati med dejanskimi izbirami in ideologijo izbire, ki jo širijo predvsem množični mediji (Atkinson, 2007a, 2007b; Bauman, 2000; Gross, 2005; Jamieson, 1998, 1999; Illouz, 2010; Salecl, 2010).

S podporo teorij reflektivne modernizacije in njihovih kritik nato v drugem delu analiziram, kako so se skupaj z modernizacijskimi procesi urbanizacije, industrializacije, sekularizacije in demokratizacije spreminjala za-

sebna življenja individuov, še posebej samskih, skozi moderno. Posebej izpostavljam značilnosti in posebnosti modernizacije na področju Slovenije, vključno s pospeški in omejitvami socialistične modernizacije pri pluralizaciji življenjskih stilov. Pri tem ugotavljam, da samski danes niso diskriminirani samo ekonomsko ter v zasebnih interakcijah, diskriminirajo jih tudi cerkev, politika in država.

V tretjem delu predstavljam rezultate empirične raziskave o samskosti v Sloveniji. Analiziram vrsto vprašanj, od tega, kako samski reflektirajo svojo samskost, kakšne izkušnje imajo s partnerskimi zvezami, kakšno je njihovo spolno življenje, kako iščejo in izbirajo partnerje oz. partnerice, kakšen pomen pripisujejo posameznim področjem življenja (kot so družina, prosti čas, delo), kakšne izkušnje imajo z diskriminacijo, do tega, kaj je značilno za samski življenjski stil. V raziskavi ne primerjam samskih in družin, da bi ugotovil, »kaj je narobe« z enimi ali drugimi. Nasprotno, ugotoviti želim, kakšne so razlike med samskimi samimi in kako njihove izkušnje in mnenja korelirajo s spolom, starostjo in socioekonomskim statusom. Spolne usmerjenosti ne obravnavam kot posebno spremenljivko, vendar pa vzorec zajema tudi samske, ki ne poročajo le o heteroseksualnih izkušnjah. To je nedvomno ena od omejitev raziskave, ki pa jo nekoliko omili dejstvo, da so vsi posamezniki in posameznice v naši družbi, ne glede na spolno usmerjenost, izpostavljeni podobnim kulturnim pogojem, to je socializacijskemu pričakovanju, da bodo stopili v (heteroseksualno) partnersko zvezo in ustvarili (jedrno) družino.

V zadnjem, tj. četrtem delu sintetiziram bistvene ugotovitve celotne monografije in ugotavljam, da so življenjski stili v pozni moderni predvsem vrednostni projekti, saj ključne ločnice med samskimi po izbiri in drugimi samskimi potekajo na ravni vrednot in normativnih stališč.

Ta knjiga je nastala ob podpori skoraj tisoč ljudi, ki so bodisi sodelovali v raziskavi ali nudili mentorsko, strokovno, moralno in čustveno oporo avtorju. Iskreno se zahvaljujem dr. Milici Antić Gaber, Mojci Dobnikar, dr. Tini Kogovšek, Dolores Palčič, dr. Jasni Podreka, dr. Alenki Švab, dr. Kseniji Vidmar Horvat, Katji ter vsem, ki so odgovarjali na anketo ali pripovedovali o sebi v intervjujih.

Iztok Šori

Ljubljana, avgust 2015